

РОЗДІЛ 8. ДОШКІЛЬНА ПЕДАГОГІКА

СУЧАСНА СЮЖЕТНО-РОЛЬОВА ГРА ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ
MODERN ROLE-PLAYING GAME OF SENIOR PRESCHOOL CHILDREN

Стаття присвячена одній з актуальних проблем сучасної вітчизняної дошкільної освіти – ігровій діяльності дітей дошкільного віку, зокрема розкриття її сучасного потенціалу виховання особистості. В статті теоретично обґрунтовано досліджувану проблему. Визначено, що на засадах вивчення психолого-педагогічної літератури здійснюється обґрунтування ігрової діяльності у вихованні дітей старшого дошкільного віку. Надається філософське означення ігрової діяльності як культурне відображення життя людей. Проаналізовано думку сучасних науковців у галузі педагогіки та психології, що визнають особливу роль ігрової діяльності в освітньому процесі. Встановлено, що під час розігрування сюжетно-рольових ігор у дітей формуються базові якості особистості, розвиваються психологічні процеси, удосконалюються та закріплюються соціальні навички. Піднімається питання, щодо зменшення тривалості ігрової діяльності в ЗДО, заміщення ігор в житті дітей на навчання та опанування навичками необхідними для вступу до школи. Окреслюється, що в сучасній ігровій діяльності потрібно звернути увагу на організацію ігрового середовища, домірного педагогічного супроводу, вихованню особистісних якостей дітей. Здійснено аналіз організації сюжетно-рольових ігор в практичній діяльності ЗДО, визначено особливості процесу програвання ігор на основі аналізу досвіду вихователів-практиків. Зокрема, проаналізовано специфіку ігрової діяльності сучасних дітей, визначено труднощі що призводять до зниження продуктивності розігрування сюжетів ігор та формування ігрових навичок дітей. У статті акцентовано увагу на важливому значенні самовираження та реалізації власного потенціалу в грі, використанні опосередкованих методів супроводу дитячої гри.

Ключові слова: ігрова діяльність, сюжетно-рольова гра, особистість, діти старшого дошкільного віку.

The article is devoted to one of the current problems of modern domestic preschool education i.e. play activity of preschool-age children, in particular the disclosure of its modern potential for nurturing identity. The researched problem has been theoretically justified in the article. It has been determined that on the basis of the study of psychological and pedagogical literature the justification of play activity in the upbringing of senior preschool children is performed. The philosophical definition of play activity as a cultural reflection of people's lives is provided. The opinion of modern scientists in the field of pedagogics and psychology, who recognize the special role of play activity in the educational process, has been analyzed. It has been established that during the role-playing games children's basic personality traits are formed, their psychological processes are developed and social skills are improved and consolidated. The issue of reducing the duration of play activity in preschool educational institutions and replacing games in children's lives with learning and mastering the skills necessary for entering schools is brought up. The distinctness of pedagogical accompaniment of modern game activity has been established: organization of the game-play environment, moderate management of the game and nurturing of personal qualities of children. The analysis of the organization of role-playing games in the practical activity of preschool educational institutions has been carried out, the peculiarities of the process of playing games have been determined on the basis of the analysis of the experience of educators-practitioners. In particular, the specifics of play activity of modern children has been analyzed, the difficulties that lead to a decrease in the productivity of performing game plots and the formation of children's play skills have been identified. The article emphasizes the importance of giving children freedom of expression and realization of their own potential in the game and the use of indirect methods of pedagogical accompaniment for the children's game.

Key words: play activity, role-playing game, identity, senior preschool children.

УДК 373. 2.316.
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2022/47.53>

Агіляр Туклер В.В.,
канд. пед. наук,
викладач кафедри дошкільної педагогіки та психології
Національного педагогічного
університету імені М.П. Драгоманова

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Дитяча гра, це провідний вид діяльності, в якому дитина дошкільного віку реалізує власний потенціал, проявляє активність, елементи творчості, самостійність із власної ініціативи. Серед різних видів ігрової діяльності ми виокремлюємо сюжетно-рольові ігри, в яких діти реалізують свої ідеї. Відповідно до результатів аналізу досліджень педагогів та психологів встановлено, що в сюжетно-рольових іграх діти опановують ігрові вміння, комунікативні та соціальні навички, вчать діяти самостійно та виявляти ініціативність у поведінці. В старшому дошкільному віці достатньо розвинені

психічних процеси, вольові зусилля, емоційна сфера, вміння виконувати завдання самостійно, що і зумовило дослідження цього вікового періоду. Таке твердження обумовлене низкою факторів, що виникають у період старшого дошкільного віку: формування провідних новоутворень психіки дітей, достатньо розвинена вольова сфера, оволодіння навичками та вміннями комунікації, становлення базових якостей у процесі ігрової діяльності. Отже, вважаємо, що старший дошкільний вік є сенситивним періодом для формування особистості.

В наукових працях провідних дослідників, ігрова діяльність визначається як невід'ємна

складова життя дітей, відображення культури народу, ефективний метод і форма виховання особистості. Специфікою сучасних сюжетно-рольових ігор визнано: зниження ініціативності дітей у розігруванні сюжетів ігор, стереотипність сюжетів, зменшення тривалості сюжетно-рольових ігор у розпорядку дня.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Потенціал ігрової діяльності було розглянуто педагогами в галузі дошкільця (Л. Артемова, І. Карабаєва, К. Карасьова, К. Короткова, О. Кошелівська, М. Савченко, О. Стаєнна). Важливе виховне значення ігрової діяльності дослідники вбачають у розвитку базових якостей особистості, закріпленні моральних норм і правил поведінки, удосконаленні комунікативних навичок і групової взаємодії в процесі розігрування сюжету ігор.

В контексті проблематики дослідження важливим є окреслення сюжетно-рольовій грі в дослідженнях зарубіжних педагогів (І. Адамек, І. Житко, С. Кондратюк, Н. Старжинская Г. Хютер, Л. Плаумен, Дж. МакПак, К. Стівен, Дж. Марш, Нгуен Тхи Ким Ань, Гуанг-Ліа Лі).

Сучасні педагоги-практики визнають, що в сюжетно-рольових іграх дітей старшого дошкільного віку спостерігається низка особливостей: зниження ініціативності дітей у розігруванні сюжетів ігор, стереотипність сюжетів, зменшення тривалості сюжетно-рольових ігор у розпорядку дня.

Мета статті полягає у дослідженні сучасної ігрової діяльності, її виховного потенціалу для реалізації особистості дітей старшого дошкільного віку в закладах дошкільної освіти.

Виклад основного матеріалу. В умовах сьогодення залишається багато суперечливих питань, пов'язаних із виховним потенціалом ігрової діяльності дітей дошкільного віку. Це відображено в низці праць науковців та розробками педагогів-практиків.

Гра є відображенням людського суспільства, в якому у результаті взаємодії із дорослими та однолітками, відбувається індивідуальний розвиток особистості. На основі емоційного сприйняття життя дорослих, діти формують власні ідеали та цінності, вчаться спілкуватися, засвоюють соціальні ролі. На думку В. Огнев'юка, гра є невід'ємною складовою життя в ранньому періоді життя особистості, тож важливо, щоб сюжети ігор були різноманітні, забезпечували розвиток дитини та надавали можливість оволодіти досвідом поведінки у суспільстві. Саме в сюжетно-рольових іграх діти взаємодіють з однолітками та дорослими, відтворюючи характер взаємодії, сприйнятий раніше. В рольових іграх вони можуть найбільш яскраво і вільно виявити ініціативу [8, с. 3].

В ігровій діяльності відображається культура народу та специфіка виду діяльності людини. Ігрові моменти можна спостерігати у виробництві,

людських стосунках, побуті, політиці, релігії, спорті, мистецтві та інше. На підставі аналізу наукової думки зарубіжних культурологів, Л. Сморг зауважує, що гра старша від праці та культури і будь-яка діяльність, за своєю суттю виявляється власне грою.

Діти дошкільного віку знаходяться під захистом батьків, проте все одно відчувають вплив соціальних змін та діяльності дорослих. Власні думки та емоції вони відтворюють у непродуктивній діяльності – грі, яка спрямована на задоволення особистісних потреб у самовираженні. На думку Л. Сморг, долучаючись до ігрової діяльності, діти знайомляться з різними соціальними взаєминами, формуються їхні моральні якості, діти самостверджуються у вільній діяльності, вчаться розуміти свої обов'язки в суспільстві [9, с. 17].

На думку зазначених дослідників, соціокультурні, матеріальні та педагогічні умови життя сучасних дітей старшого дошкільного віку мають менший розвивальний ефект, ніж ті, в яких зростали діти минулого століття. За результатами сучасних спостережень, можна встановити чітке спрямування розвитку пізнавальних процесів та раннє систематичне навчання на розвиток мовлення, уваги, уяви тощо. Водночас констатується недостатня сформованість морально-етичних уявлень, навичок соціальної взаємодії, довільної поведінки. Науковці переконані, що для повноцінного розвитку дітей дошкільного віку необхідно відсторонити негативні фактори розвитку і повернути у дошкільне дитинство сюжетно-рольову гру як провідний вид діяльності, що впливає на становлення особистості.

В сучасних іграх дітей дошкільного віку спостерігається втрата ініціативи в організації гри, спрощення сюжету, зменшення питомої ваги часу гри серед інших видів діяльності. Причинами виступають: використання вихователями неефективних методів та прийомів виховання, авторитарна позиція вихователя, недостатня увага до формування якостей особистості (самостійності, ініціативності, креативності, довільності). Відповідно з'являється ризик формування негативних якостей особистості в дошкільному періоді дитинства (невпевненості, замкнутості, пасивності, виникнення страхів).

Сучасні науковці в галузі дошкільця визначають особливу роль ігрової діяльності для виховання особистості. Основною причиною виникнення труднощів у спілкуванні, на думку Т. Завязун, є недорозвиненість емоційно-вольової сфери сучасних дітей. У процесі спільних ігор між дорослими та дітьми виникають діалоги, що сприяють засвоєнню правильного формулювання прохань та бажань, вироблення вміння вислуховувати партнера по грі, домовлятися з ним. У порівнянні із різними видами дитячої діяльності – ігрова має

значно більші виховні можливості в ознайомленні з навколишньою дійсністю, а її продуктивність визначається активним розвитком у гравців психічних процесів (пам'яті, мислення, уваги, уяви). Оволодіння комунікативними навичками сприяє формуванню ініціативної поведінки дітей, їх організації в спільні об'єднання, розв'язанню конфліктних ситуацій [4, с. 8-9].

В організації ігрової діяльності Т. Завязун рекомендує педагогам створювати емоційно сприятливі ситуації, які б викликали в учасників гри бажання активної участі, пробуджували ініціативу та активізували мовлення дітей дошкільного віку. Позитивний вплив мають звертання дорослого до думки вихованців, прохання педагогів про пораду в процесі розвитку сюжету гри, спостереження за поведінкою гравців, спілкування, яке відповідає ролі та ігровому задуму [5, с. 10].

У наукових пошуках І. Карабаєвої було розглянуто значення ігрової діяльності для розвитку уяви та фантазії. Дитячий психолог зауважує, що в грі діти втілюють власні враження, досвід, мрії. В ігровій діяльності виникає необхідність виявити самостійність, творчу ініціативність, фантазію та творчі здібності [6, 2008].

Засвоєний досвід та знання дітей найповніше реалізуються в сюжетно-рольових іграх, в яких вони обігрують і знову переживають набуті враження. У рольовій грі діти використовують один предмет замість іншого, а себе представляють в різних ролях. Опанування рольовими іграми вдається дітям у випадку формування вмінь позазмістовного застосування предметів та їх поліфункціонального використання. Важливого значення для оволодіння ігровою компетенцією має повторення дій з іграшкою, які діти виконують самі. Допомогають спостереження за дорослими у реальному житті на основі яких діти засвоюють навички спілкування, вчаться узгоджувати власні задуми в грі із задумами інших гравців, взаємодіють у дитячому колективі [7, с. 53].

Дослідники Т. Драло і А. Аніщук вказують на те, що в сюжетно-рольових іграх дітей старшого дошкільного віку відображаються взаємини і взаємодія дорослих людей. Вони доводять, що в ігровій діяльності ефективно стимулюється мовленнєва активність [2]. Сюжетно-рольова гра впливає на розвиток у вихованців здатності взаємодіяти з іншими людьми. Відтворюючи в іграх поведінку дорослих, вони опановують правила і способи спілкування, вчаться пояснювати власні дії та наміри, координувати їх з іншими дітьми. В умовах налагодження позитивної атмосфери в ігровому об'єднанні учасники вправляються у вмінні прямого адресування власних висловлювань, звернення однієї до імені (за назвою ролі), висловлення пропозиції у позитивній формі, надання ввічливих відповідей, доброзичливого пояснення

своїх позицій, звертання до партнера як до рівного, аргументації власних пропозицій та доручень [2, с. 97-98].

Сучасні педагоги С. Чмірькова та І. Данильченко [13, 2016] стверджують, що в сюжетно-рольових іграх значною мірою визначається вибір мовленнєвих засобів, удосконалюються мовленнєві навички та вміння які дозволяють моделювати спілкування дошкільнят у різних ситуаціях. У рольових іграх діти вправляються в оволодінні навичками і вміннями діалогічного мовлення в умовах міжособистісного спілкування, розвивають мовленнєву активність та формують зв'язне мовлення. На нашу думку, вміння дітей обмінюватись в грі власними думками, вносити пропозиції до розвитку сюжету ігор, домовлятися, товаришувати, вести конструктивний діалог, значно оптимізують процес виховання морально-етичних якостей та ініціативної поведінки [10, 2016].

Дослідження В. Шиян та С. Тітаренко [11] доводять, що найбільші можливості для формування такої базової якості як товариськість, забезпечується в ігровій діяльності дітей. За твердженням авторів, успішність самореалізації в дитячій грі залежить від активності самих дітей на відміну від інших форм діяльності в яких провідна роль належить дорослим. Організація сюжетно-рольових ігор в умовах ЗДО забезпечує створення в дитячому колективі щирої, доброзичливої атмосфери співпраці і взаєморозуміння. Виховне значення рольової гри полягає в тому, що у дітей виробляються навички соціальної взаємодії, уміння підкорюватись правилам та колективній дисципліні, водночас вони вчаться відстоювати власні права, співвідносити особисті інтереси з інтересами інших [11, с. 312-313].

Вагомого значення в організації сюжетно-рольових ігор має створення ігрового середовища, зокрема підбір іграшок, яке б спонукало дітей до вільної гри. Одним із популярних та улюблених предметів для дитячої гри впродовж тривалого періоду залишається лялька. Виховний та розвивальний потенціал ляльки як персони досліджувала Н. Дятленко. Зазначена методика була впроваджена усеукраїнським фондом «Крок за кроком» за підтримки Фонду Чарльза Стюарта та Фонду «Інститут відкритого суспільства» [3, 2017]. Автором було констатовано, що традиційні педагогічні підходи сьогодні не дають бажаного ефекту. Використання ляльки як персони забезпечує: позитивне сприйняття дитиною себе в різних ситуаціях, виховання шанобливого ставлення до родини та інших людей, формування вміння співчувати, взаємодіяти з оточуючими, вчитися одне в одного, відстоювати власну думку, переносити навички спілкування із лялькою у реальні життєві ситуації [3, с. 10]. Запропонована методика

передбачає сприйняття ляльки-персони як маленької людини, яка спілкується з вихованцями та має вигляд дитини 5-6 років. Лялька розповідає про себе, цікавиться життям дітей, позиціонує власні життєві ситуації, просить поради щодо вирішення різних питань. Вона викликає довіру тим, що сама схожа на дитину, розвиває чутливість до ігрових ситуацій, готовність моделювати реальність, долати стереотипи, допомагає налагодити взаємини між вихователями та дітьми. Надана інформація позитивно впливає на всіх дітей, проте особливого ефекту набуває пряма розмова дитини яка ділиться своїми переживаннями та досвідом. Таким чином, у вихованців формується розуміння того, що навколо є люди, які готові розділити переживання з ними, сприймати думку іншого без остраху бути осудженим. Вказана методика виховує у дітей бажання висловлювати власні ідеї та пропозиції, втілювати їх в сюжетно-рольових іграх, ініціювати діяльність, формує впевненість у собі [3, с. 12].

Проблема педагогічного супроводу сюжетно-рольовими іграми залишається актуальною в сучасній педагогіці. Це питання розглядає дослідниця Г. Григоренко [1]. Вона підтверджує, що у більшості ЗДО сюжетно-рольова гра не посідає належного місця в педагогічному процесі. Дана особливість пояснюється неправильною позицією вихователів, які суворо регламентують діяльність дітей або відсутністю підтримки дорослого взагалі. В результаті пригнічується самостійність та ініціативність дітей в грі, знижується їхня самооцінка.

Відповідно до аналізу останніх досліджень і публікацій, а також стану організації діяльності дітей у ЗДО встановлено, що реалії сьогодення вказують на тенденцію до витіснення ігрової діяльності з життя дитини іншими видами, що веде до зниження виховного впливу вільної гри. Провідні науковці в галузі педагогіки та психології дошкільної визнають виховний потенціал ігрової діяльності дітей у формування базових якостей особистості (самостійності, ініціативності, креативності, довільності), морально-етичних якостей, оволодінні комунікативними навичками. Опоередковані методи педагогічного супроводу гри означені, як найефективніші для формування особистості.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Григоренко Г. Сюжетно-рольова гра. Технологія педагогічного. Палітра педагога. 2001. № 4. С. 18–23.
2. Драло, Т., Аніщук, А. Розвиток комунікативної культури в дітей дошкільного віку засобами ігрової діяльності. Психолого-педагогічний пошук: збірник студентських наукових праць за матеріалами II Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми дошкільної освіти: перспективи, інновації, розвиток». 21–22 квітня (Вип. 3). Глухів: Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка. 2016. С. 95–99.
3. Дятленко, Н. Лялька як персона, або Нові можливості застосування ляльки в педагогічному процесі. Вихователь-методист дошк. закл.: щоміс. спеціаліз. журн. С. 9–14.
4. Завязун, Тетяна. Труднощі у спілкуванні? Допоможе гра! Дошкільне виховання. Київ, Світич, 2013. № 2. С. 8–11.
5. Зязюн І.А. Концептуальні засади теорії освіти в Україні. Педагогіка і психологія професійної освіти. 2000. № 1. С. 11–24.
6. Карабаєва, І. І. Взаємозв'язок уяви, гри та навчання в дошкільному віці. Обдарована дитина. 2008. № 10. С. 51–55.
7. Карабаєва, І. Визначаємо рівень сформованості ігрової компетентності. Вихователь-методист дошк. закл.: щоміс. спеціаліз. журн. 2017. № 2. С. 52–58.
8. Огнев'юк В. Особлива місія дошкільної освіти. Дошкільне виховання. 2006. № 4. С. 3–7.
9. Сморг Л. Безкорислива і вільна гра як явище культури і засіб виховання. Дошкільне виховання. 1996. № 6. С. 16–17.
10. Чмірькова, С., Данильченко, І. Розвиток зв'язного мовлення в дітей старшого дошкільного віку засобами сюжетно-рольової гри. Психолого-педагогічний пошук: збірник студентських наукових праць за матеріалами II Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми дошкільної освіти: перспективи, інновації, розвиток». 21–22 квітня. (Вип. 3). Глухів: Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка. 2016. С. 301–302.
11. Шиян, В., Тітаренко, С. Виховання взаємодопомоги в старших дошкільників у процесі ігрової діяльності. В Психолого-педагогічний пошук: студентських наукових праць за матеріалами II Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми дошкільної освіти: перспективи, інновації, розвиток», 21–22 квітня. (Вип. 3). Глухів: Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка, 2016. С. 310–319.